

Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

The Relationship Between Foreign Direct Investment, Foreign Trade, and Economic Growth in Turkey

Çılga Kübra YILMAZ¹

Mehmet ÖZMEN²

Selin OLGUN³

Öz

Bu çalışma doğrudan yabancı yatırım (DYY), ekonomik büyüme ve dış ticaret arasındaki nedensellik ilişkilerine ilişkin karmaşık ve farklılaşan ampirik literatüre katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Analizde, Türkiye ekonomisine ait 1980–2024 dönemini kapsayan yıllık veriler kullanılmıştır. Model kapsamında ekonomik büyüme bağımlı değişken olarak ele alınırken, doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat bağımsız değişkenler olarak modele dâhil edilmiştir. Çalışmada uzun dönemli ilişkilerin varlığı eşbütünleşme testleri aracılığıyla araştırılmıştır. Kısa ve uzun dönem dinamiklerini ortaya koymak amacıyla hata düzeltme modeli kurulmuş, nedensellik yönleri Granger nedensellik analizi ile test edilmiştir. Genel sonuçlar, Türkiye ekonomisi için ihracata dayalı ve dışa açık büyüme stratejisinin sürdürülebilir büyüme açısından kritik önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, VAR Modeli, Eşbütünleşme, Granger Nedensellik, Etki-Tepki Analizi.

ABSTRACT

This study aims to contribute to the complex and differentiated empirical literature on the causal relationships among foreign direct investment (FDI), economic growth, and foreign trade. Annual data covering the period 1980–2024 for the Turkish economy are used in the analysis. Within the model, economic growth is considered the dependent variable, while foreign direct investment and exports are included as independent variables. The existence of long-run relationships is investigated through cointegration tests. An error correction model is established to reveal the short- and long-run dynamics, while the direction of causality is tested using the Granger causality analysis. The overall findings reveal that an export-oriented and outward-oriented growth strategy is of critical importance for sustainable economic growth in the Turkish economy.

Keywords: Economic Growth, VAR Model, Cointegration, Granger Causality, Impulse-Response Analysis.

Tür: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 08.06.2026

Kabul Tarihi: 23.07.2026

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, cilgakubrayilmaz0@gmail.com (ORCID: 0009-0002-8762-6411)

² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, mozmen@cu.edu.tr (ORCID: 0000-0002-5668-9092)

³ Yüksek Lisans Öğrencisi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ekonometri Anabilim Dalı, selin.olgun23@gmail.com (ORCID: 0009-0001-9584-1720)

1. GİRİŞ

Ekonomi biliminin temel hedeflerinden biri, bir ülkenin üretim kapasitesini artırarak toplumsal refah düzeyini ve yaşam standartlarını kalıcı biçimde yükseltmektir. Bu çerçevede ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği, kaynakların etkin kullanımı ve gelir düzeyinin istikrarlı şekilde artırılması, iktisat politikalarının temel alanlarını oluşturmaktadır. Üretim artışı ile refah düzeyindeki iyileşmenin nasıl süreklilik kazanabileceği, bir başka ifadeyle sürdürülebilir ekonomik büyümenin hangi koşullar altında sağlanabileceği, iktisat literatüründe uzun süredir tartışılan temel konular arasında yer almaktadır. Klasik iktisat yaklaşımının yanı sıra Keynesyen ve post-Keynesyen yaklaşımlar da dış ticaretin uzmanlaşma ve toplam talep kanalı üzerinden ekonomik büyümeyi desteklediğini vurgulamaktadır. Bu yaklaşımlara göre, dış ticaret yoluyla toplam refah artarken, üretim hacmi genişlemekte ve büyüme süreci hız kazanmaktadır. Ayrıca dış ticaret, ülkelerin döviz gelirlerini ve rezerv birikimlerini artırarak büyümenin daha istikrarlı bir zeminde sürdürülmesine katkı sağlamaktadır. Bu durum, dış şoklara karşı daha duyarlı bir yapıya sahip olan gelişmekte olan ekonomiler için ayrı bir önem arz etmektedir.

Gelişmekte olan ekonomiler, ekonomik dalgalanmalar ve kriz dönemlerinde öncelikle yurtiçi tasarruflar ve mevcut rezervler aracılığıyla dengeyi yeniden sağlamayı hedeflemektedir. Ancak yurtiçi tasarrufların yetersiz kaldığı koşullarda dış kaynaklara yönelmek kaçınılmaz hâle gelmektedir (Esener,2013). Bu süreçte dış tasarrufların ekonomiye kazandırılması çoğunlukla dış borçlanma ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları vasıtasıyla sağlanmaktadır. Uluslararası ölçekte faaliyet gösteren firmalar, üretim süreçlerinin belirli aşamalarını maliyet ve verimlilik avantajı sunduğunu düşündükleri ülkelere taşımakta ve bu doğrultuda yatırım kararlarını şekillendirmektedir. Bu sebeple dış kaynak çekmeyi hedefleyen ülkeler genellikle dışa açık sanayileşme stratejileri geliştirerek doğrudan yabancı yatırımlar için etkili bir ortam oluşturmayı amaçlamaktadır..

Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, bir işletmenin faaliyet alanını ülke dışına aktararak farklı bir ülkede yeni bir üretim olanağı kurması ya da mevcut bir işletmenin kontrolünü ele alması şeklinde tanımlanmaktadır (Ulaş, 2008). Bu yatırımların, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde kaynak kullanımını geliştirdiğini altyapı ve imalat sanayini desteklediği ve inovasyonu hızlandırarak ekonomik büyümeye katkı sağladığı görülmektedir. Küreselleşme sürecinin ivme kazandığı 1990’lı yıllardan itibaren doğrudan yabancı yatırım akımlarında belirgin bir artış yaşanmış, bu yatırımlar dünya ekonomisinin genişlemesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte, 2008 küresel finans krizi ve sonrasında yaşanan durgunluk süreci, belirli dönemlerde doğrudan yabancı yatırım akımlarında gerilemelere yol açmıştır. Doğrudan yabancı yatırımların üretim ve dış ticaret üzerindeki olumlu etkileri dikkate alındığında, küresel yatırım akışlarında yaşanabilecek bir daralmanın Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin büyüme performansını olumsuz etkileme potansiyeli taşıdığı söylenebilir.

Türkiye açısından doğrudan yabancı yatırımlar özel bir önem arz etmektedir. Ülke, 1980 yılında alınan 24 Ocak kararlarıyla ekonomik serbestleşme sürecini başlatmış ancak bu serbestleşme süreci, finansal piyasalarda yapısal sorunların ve makroekonomik istikrarsızlıkların hâkim olduğu bir ortamda gerçekleşmiştir (Ekinci, 2011). 1990’lı

yıllardan itibaren Türkiye’de sermaye hareketliliği belirgin biçimde artmış olsa da, ülkeye yönelen sermaye akımlarının büyük bölümü üretken yatırımlara dayalı doğrudan yabancı sermaye yerine, yüksek reel faiz oranları ve döviz kuru uygulamalarıyla teşvik edilen kısa vadeli ve spekülâtif nitelikli girişlerden oluşmuştur.

Neo-klasik iktisat yaklaşımında doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının uzun dönemli büyüme üzerindeki etkisi, teknolojik ilerleme ve emek arzındaki artış gibi dışsal kabul edilen unsurlar aracılığıyla açıklanmaktadır. Bununla birlikte, teknolojik ilerlemenin kaynakları ve yayılma mekanizmaları bu yaklaşımda yeterince ayrıntılandırılmamıştır. Ekonomik büyümenin temel belirleyicileri arasında teknolojik gelişme, yenilik, bilgi birikimi ve üretim süreçlerindeki dönüşüm mühim bir yer oluşturmaktadır. Bu bağlamda doğrudan yabancı sermaye yatırımları, teknoloji transferi ve bilgi yayılımı yoluyla söz konusu dinamikleri besleyen temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlar ve dış ticaret aracılığıyla ülkeye giren sermaye, bilgi birikimi ve istihdam olanakları, üretkenliği artırarak ekonomik büyümeyi desteklemektedir. Bu süreçte ortaya çıkan teknolojik yayılma etkisi, uzun dönemde büyümenin sürdürülebilirliğine katkı sağlayan önemli bir mekanizma olarak öne çıkmaktadır (Yılmaz,2010). Dolayısıyla doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını teşvik eden, dış ticareti geliştiren ve yenilikçi üretim yapısını destekleyen politikaların ekonomik büyümeyi hızlandırması beklenmektedir. Buna karşılık, dış ticareti ve teknolojik dönüşümü sınırlayan politikaların uzun vadede büyüme performansını olumsuz etkilemesi kaçınılmazdır.

Bu çerçevede, dış ticaret ve doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının Türkiye gibi gelişmekte olan ve kırılgan yapıya sahip bir ekonominin büyüme süreci üzerindeki etkilerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, 1980–2024 dönemine ait yıllık veriler kullanılarak doğrudan yabancı yatırımlar, ihracat ve ekonomik büyüme arasındaki eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerinin analiz edilmesidir. Çalışmanın izleyen bölümünde kullanılan veri seti ve yöntem açıklanmakta, üçüncü bölümde ise elde edilen ampirik bulgular sunulmaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Tablo 1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar -İhracat Literatür Özeti

Yazarlar	Ülke ve Dönemi	Yöntem	Bulgular
Prasanna (2010)	Hindistan (1991-2007)	Regresyon Analizleri	DYY’ler imalat sanayi ihracatı üzerinde anlamlı ve pozitif etki göstermiştir. DYY yüksek teknoloji ürün ihracatı üzerinde anlamlı-pozitif etki bulunmuştur.
Szkorupová (2014)	Slovakya (2001 - 2010)	Eşbütünleşme - Vektör Hata Düzeltilme Modeli	Uzun dönemde DYY ve İhracat arasında ilişkiye ortaya çıkmıştır.

Iqbal vd. (2010)	Pakistan (1998 - 2009)	Eşbütünleşme Modeli VAR Modeli	Uzun dönemde DYY ve uluslararası ticaret arasında ilişkiye vardır.
Saleena (2013)	Hindistan (1991 - 2011)	Granger	DYY’nin ihracatı olumlu yönde etkilemektedir.
Temiz ve Gökmen (2011)	Türkiye (1991 - 2010)	Eşbütünleşme - Vektör Hata Düzeltilme Modeli, Granger	kısa ve uzun vadede DYY ile ihracat arasında pozitif bir ilişkiye rastlanmıştır
Stamatiou ve Dritsakis (2013)	Yunanistan, Portekiz, İspanya, İtalya ve İrlanda (1970 - 2011)	Panel Granger	Bulgular, DYY’nin ihracat üzerinde anlamlı bir nedenselliğe ulaşamamıştır.
Babalola ve Diğerleri (2012)	Nijerya (1960 - 2009)	Eşbütünleşme analizi	Uzun dönemde DYY ile uluslararası ticaret arasında ilişkiye rastlanmıştır.
Yazarlar	Ülke ve Dönemi	Yöntem	Bulgular
Liu vd. (2009)	9 Asya Ülkesi (1970 - 2002)	Hata Düzeltilme Modeli	DYY ve uluslararası ticaret arasında çift yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır.
Falk ve Hake (2008)	7 Gelişmiş AB Ülkesi (1973 - 2004)	Genelleştirilmiş Momentler Modeli	Bulgular, ihracatın DYY’leri etkilediğini, ancak DYY’lerin ihracatı etkilemediğini ortaya koymaktadır..

Tablo 2. Doğrudan Yabancı Yatırımlar, Dış Ticaret ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Yazar(lar)	Değişkenler		Yöntem / Dönem	Bulgular
	Bağımlı	Bağımsız		
Özmen ve Furthun (1997)	Ekonomik Büyüme	İhracat - reel döviz kuru	Zaman Serisi Analizi/ (1970- 1995)	ihracata dayalı büyüme hipotezinin Türkiye için geçerli olmadığı tespit edilmiştir.
Aslanoğlu (2002)	Ekonomik Büyüme	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Granger (1975- 1995)	DYY ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmamıştır.
Tuncer (2002)	Ekonomik Büyüme	İthalat-İhracat - Yatırımlar	Var analizi (1980-2000)	İthalat, ihracat ve GSYH üzerinde tek yönlü nedenselliğe rastlanmıştır.

Alıcı ve Ucal (2003)	İhracat ve Endüstriyel Üretim	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Var analizi ve Toda Yamamoto (1987-2002)	DYY ile büyüme arasında pozitif ilişki bulunmuştur. ihracat ve diğer değişkenlerle anlamlı nedenselliğe rastlanmamıştır.
İnsel ve Sungur (2003)	Reel ve Finansal Göstergele	Sermaye Hareketleri	Kantitatif Analiz (1989-1999)	nedensellik analizleri bu etkileşimin kısa dönem içinde gerçekleştiğini göstermektedir.
Erdoğan (2006)	Ekonomik Büyüme	İhracat artışı	Eşbütünleşme ve Granger / (1923- 2004)	İhracat ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemli çift yönlü nedensellik %10 anlamlılık düzeyinde
Karagöz (2006)	İzin verilen Yabancı Yatırım	İhracat verileri	Zaman Serisi Analizi (1991- 2003)	Değişkenler uzun dönemde birbirleriyle ilişkili bulunmazken, ihracat DYY’yi yönlendiren tek yönlü bir etki göstermektedir.
Alagöz, Erdoğan ve Topallı (2008)	Ekonomik Büyüm	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Zaman Serisi Analizi (1992- 2007)	DYY nin büyüme üzerinde olumlu bir etkisi vardır.
Kurt ve Berber (2008)	Ekonomik Büyüme	Dışa açıklık	Zaman Serisi Analizi (1989-2003)	ithalat ve büyümenin etkileşim içinde olduğunu, ihracatın ise ithalat ve büyümeden etkilendiğine rastlanılmıştır.
İspir, Ersoy ve Yılmaz (2009)	Ekonomik Büyüme	İthalat ve İhracat verileri	Amaç Fonksiyonu/ (1989-2007)	Analizler, büyüme üzerinde ithalat ve ihracatın birlikte etkili olduğunu ortaya koymaktadır.
Acaravcı ve Bostan (2010)	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Reel GSYH, Sabit Sermaye Oluşumu, Makine ve teçhizat malları ithalatı, Mal ve hizmet ihracatı, Reel ücret	ARDL Eşbütünleşme-Granger (1992-2007)	DYY, GSYH ve yurtiçi yatırımlar uzun dönemde pozitif ilişkili olduğu gözlenmiştir.
Acaravcı ve Öztürk (2010)	Ekonomik Büyüme	İhracat, ithalat ve doğrudan yabancı yatırımlar	ARDL Sınır Testi (1998-2009)	uzun dönemde ithalat, DYY ve büyüme arasında ilişki olduğunu ve nedensellik ilişkilerinin yönünü ortaya koymaktadır.

Yılmaz (2010)	Ekonomik Büyüme	Doğrudan Yabancı Yatırımlar, ithalat ve ihracat	Zaman Serisi Analizi (1991-2007)	İthalat, DYY ve ekonomik büyüme arasındaki tek ve çift yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır.
Ekinci (2011)	Ekonomik Büyüme	Doğrudan Yabancı Yatırımlar	Zaman Serisi Analizi (1980- 2010)	DYY’nin ekonomik büyümeyi uzun dönemde etkilediğini, ancak istihdam üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.
Gömlüksiz ve Alagöz (2012)	Ekonomik Büyüme	Enflasyon, Nüfus, Kamu Harcaması, Ödemeler Dengesi, Bütçe açığı, Dış ticaret dengesi	Panel Veri Analizi (2000-2010)	Nüfus, büyüme üzerinde belirleyici bir faktör olarak öne çıkarken, enflasyon ve ödemeler dengesi istatistiksel olarak anlam taşımamaktadır.
Yavuz (2012)	Ekonomik Büyüme	İhracat verileri	Zaman Serisi Analizi (1949-1979) ve (1980-2010)	İhracattan büyümeye doğru tek yönlü nedenselliğe ulaşılmıştır.

Tablo 3. DYY-Ekonomik Büyüme-İhracat Literatür Özeti

Yazarlar	Ülke ve yıl	Yöntem	Bulgu
Leichenko ve Erickson (1997)	ABD 1980-1991	En Küçük Kareler (OLS)	Bulgular, DYY’nin ihracat üzerinde pozitif ve anlamlı etkisini ortaya koymaktadır.
Hailu (2010)	16 Afrika Ülkesi 1980-2007	Regresyon	DYY, ithalat ve ihracatı artırıcı etki göstermektedir..
Yılmaz (2010)	Türkiye 1991-2007	Nedensellik	Bulgular, DYY’nin ithalat üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır
Doğan (2013)	Türkiye 1979-2011	Eşbütünleşme ve Nedensellik	DYY ve ekonomik büyüme, uzun dönemde hem eşbütünleşik hem de karşılıklı ilişki içindedir..
Gerçek (2015)	Türkiye 1998-2014	VAR Modeli ve Eşbütünleşme	Bulgular, DYY’nin büyüme üzerinde belirgin bir etkisi olmadığını ortaya koymaktadır.
Acaravcı ve Akyol (2017)	Türkiye 1998-2015	Nedenellik	DYY’nin ekonomik büyümeyi etkilediği tespit edilmiştir.
Terzi ve Pata (2017)	Türkiye 1982-2011	Nedensellik	Bulgular, DYY’nin dış ticaret işlemleri üzerinde belirgin bir etkisinin olmadığını ortaya koymaktadır.

Sayar (2018)	BRICS ve Türkiye 1970-2012	Nedensellik	DYY ile dış ticaret işlemleri arasında tek yönlü bir ilişki bulunmaktadır
Yıldız (2021)	Türkiye 2005-2021	Eşbütünleşme ve Nedensellik	Bulgular, DYY ile büyüme arasında hem uzun dönemli eşbütünleşme hem de çift yönlü nedensellik bulunduğunu ortaya koymaktadır.
Aztimur ve Kaya (2022)	Türkiye 1970-2019	Fournier SHIN Eşbütünleşme	DYY ile ihracat arasında uzun dönemli bir ilişki ve eşbütünleşme tespit edilmiştir.
Uğur ve Taş (2022)	Türkiye 1980-2019	Eşbütünleşme ve Nedensellik	Bulgular, DYY’nin ihracat üzerinde olumlu etkisini ortaya koymaktadır.
Acaravcı vd. (2025)	Türkiye 1970-2023	Nedensellik	İthalat ve ihracat, DYY üzerinde etkili olmaktadır.
Bakırtaş ve Gündoğan (2017)	BRIC-T Ülkeleri 1992-2013	Nedensellik	DYY ile büyüme arasında uzun dönemli bir bağlantı tespit edilmiştir.
Iamsiroraj (2016)	Seçili 124 Ülke 1971-2010	Eşbütünleşme	DYY ile ekonomik büyüme, uzun dönemde eşbütünleşik bir ilişki sergilemektedir.
Çelik vd. (2020)	G8 Ülkeleri 1992-2018	Yatay Kesit Bağımlılığı ve Eşbütünleşme	DYY, ithalatı artırıcı yönde etki yapmaktadır.
Simionescu (2014)	G7 Ülkeleri 2003-2010	Panel Veri Analizi	DYY ve dış ticaret işlemleri, karşılıklı pozitif etkileşim içindedir.

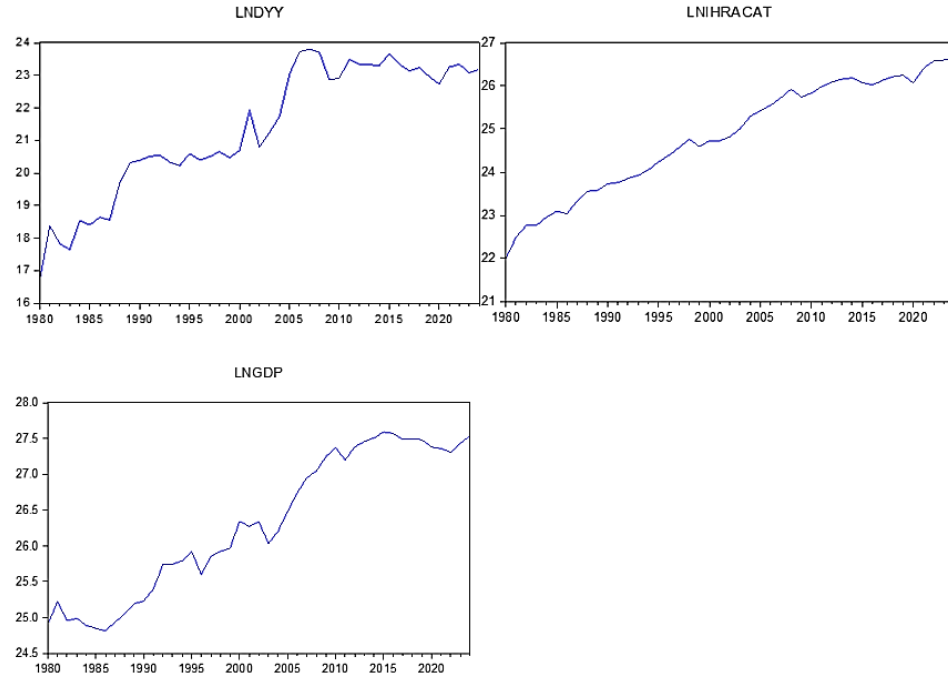
Literatür özeti tablolarının incelenmesi, doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilere ilişkin literatürde ortak bir görüş birliği sağlanamadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, genel eğilim değerlendirildiğinde, doğrudan yabancı yatırımların ihracat ve ithalat üzerinde ağırlıklı olarak pozitif etkiler yarattığı görülmektedir. Doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik ampirik bulgular, literatürde karmaşık bir yapı sergilemekte olup ülkeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Literatürde yer alan çok sayıda çalışma, DYY ile ekonomik büyüme arasında iki yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu ortaya koyarken; bazı çalışmalar söz konusu değişkenler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edememiş, bazıları ise DYY’nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif yönde olabileceğini ileri sürmüştür. Bu farklı bulgular, DYY’nin büyüme üzerindeki etkilerinin ülkelere özgü ekonomik yapı, beşerî sermaye düzeyi, finansal piyasaların gelişmişlik derecesi, ticari açıklık, kurumsal kalite ve makroekonomik istikrar gibi koşullara bağlı olarak değişebileceğine işaret etmektedir. Dolayısıyla DYY’nin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, tek yönlü bir ilişki şeklinde değil, çok boyutlu ve koşullara bağlı bir süreç olarak

değerlendirilmelidir. Türkiye örneğini ele alan araştırmaların büyük bir kısmı, DYY ile ekonomik büyüme ve ihracat arasında uzun dönemli ilişkiler ve karşılıklı nedensellik bağları bulunduğunu ortaya koymaktadır. Ancak literatürde, bu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Bu farklılıkların ise kullanılan ekonometrik yöntemlere, veri setlerinin kapsadığı dönemlere ve değişkenlerin tanımlarına bağlı olarak ortaya çıktığı değerlendirilmektedir.

3. MODEL VE UYGULAMA

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisi için, doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ihracat ve GSYİH arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla, 1980 - 2024 dönemini kapsayan yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır. Modelde yer alan GSYİH, İhracat ve Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarına (DYY) ilişkin değişkenler Milyar ABD Doları cinsinden alınmıştır. Analizde kullanılan verilerin Dünya Bankası veri tabanından alınmıştır. Tüm seriler logaritmik formda ifade edilmiştir.

Analizde kullanılan değişkenlere ilişkin grafikler ve tanımlayıcı istatistikler aşağıda verilmiştir.

Şekil 1. Modelde kullanılan değişkenlerin logaritmik düzey değerlerine ilişkin grafiksel gösterimi

Şekil 1’de görüldüğü gibi değişkenlerin ilgili veri döneminde sistematik bir artış eğiliminde oldukları görülmektedir.

Değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistiklerin gösterdiği gibi, ilgili dönemde, Türkiye’nin ortalama ihracatı 117 Milyar Dolar, GSYİH 407 Milyar Dolar ve DYY ise 6.4 Milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Diğer tanımlayıcı istatistikler ise Tablo 1’de görüldüğü gibidir.

Tablo 4. Tanımlayıcı İstatistikler

	DYY	İHRACAT	GSYİH
Ortalama	6 milyar 410 Milyon Dolar	117 Milyar Dolar	407 Milyar Dolar
Ortanca	1 Milyar 700 Milyon Dolar	60 Milyar Dolar	256 Milyar Dolar
En yüksek	22 Milyar Dolar	371 Milyar Dolar	958 Milyar Dolar
En düşük	18 milyon dolar	3 Milyar 55 milyon dolar	59 Milyar Dolar
Standart sapma	6 Milyar 960 Milyon Dolar	109 Milyar Dolar	329 Milyar dolar
Çarpıklık	0.682	0.749	0.4034
Basıklık	2.096	2.401	1.4781
Jarque-Bera (JB)	5.026	4.88	5.7320
Olasılık	0.081	0.086	0.056
Gözlem sayısı	45	45	45

Tablo 1’de sunulan tanımlayıcı istatistikler, LNDYY, LNİHRACAT ve LNGDP değişkenlerinin genel dağılım özelliklerini göstermektedir. Ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın olması, serilerin tutarlı bir dağılıma sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Standart sapma değerleri, doğrudan yabancı yatırımların ve ihracatın ekonomik büyümeye kıyasla daha yüksek oynaklık sergilediğini göstermektedir.

Tüm değişkenler için çarpıklık katsayıları negatif ve düşük düzeyde olup, dağılımların simetriye yakın olduğunu ifade etmektedir. Basıklık değerlerinin 3’ün altında kalması, serilerin aşırı uç değerlere sahip olmadığını göstermektedir. Jarque–Bera testine ait olasılık değerleri, normal dağılım varsayımının reddedilemediğini ortaya koymaktadır. Birim kök testlerinin tamamında serilerin seviyede durağan olmadığı, birinci fark alındığında ise durağan hale geldiği saptanmıştır. Bu sonuç literatürdeki benzer çalışmalarla uyumludur. Serilerin birinci dereceden bütünselik olması eşbütünselme analizine geçilmesi mümkün kılmalıdır.

Tablo 5. Korelasyon Matrisi

	LNGDP	LNDYY	LNİHRACAT
LNGDP	1.000000	0.935581	0.965012
LNDYY	0.935581	1.000000	0.962142
LNİHRACAT	0.965012	0.962142	1.000000

Tablo 6. Değişkenlerin Birim Kök Sonuçları

Test	Değişken	Model	Test istatistiği	Prob (olasılık)	%5 cv	Sonuç	
ADF	LNGDP	Trend and intercept	-1.849	0.663	-3.51	I (1)	
	LNİHRACAT	Trend and intercept	-2.767	0.2165	-3.51	I (1)	
	LNDYY	Trend and intercept	-2.506	0.3236	-3.51	I (1)	
	D(LNGDP)	None	-6.499	0.000	-1.94	I (0)	
	D(LNİHRACAT)	None	-4.498	0.000	-1.94	I (0)	
	D(LNDYY)	None	-6.417	0.000	-1.94	I (0)	
Test	Değişken	Model	Test istatistiği	Prob (olasılık)	%5 cv	Sonuç	
PP	LNGDDP	Trend and intercept	-2.058	0.5540	-3.51	I (1)	
	LNİHRACAT	Trend and intercept	-2.772	0.2147	-3.51	I (1)	
	LNDYY	Trend and intercept	-2.506	0.3236	-3.51	I (1)	
	D(LNGDP)	İntercept	-7.170	0.000	-2.93	I (0)	
	D(LNİHRACAT)	İntercept	-6.973	0.000	-2.93	I (0)	
	D(LNDYY)	İntercept	-8.103	0.000	-2.93	I (0)	
Test	Değişken	Model	Test istatistiği	%5 cv	Sonuç		
KPSS	LNGDP	Trend and intercept	0.111	0.146	I (0)		
	LNİHRACAT	Trend and intercept	0.194	0.146	I (1)		
	LNDYY	Trend and intercept	0.152	0.146	I (1)		
	D(LNGDP)	İntercept	0.108	0.463	I (0)		
	D(LNGDP,2)	İntercept	0.042	0.463	I (0)		
Test	Değişken	Model	MZA/MZT	%5	MSB/MPT	%5	Sonuç
			Test istatistiği	kritik değer	Test istatistiği	kritik değer	
NG- PERRON	LNGDP	Trend and intercept	6.69 / 1.75	17.30/ 2.91	0.26 / 13.66	0.16 / 5.48	I (1)
	LNİHRACAT	Trend and intercept	3.69 / 1.18	17.30/ 2.91	0.32 / 22.14	0.16 / 5.48	I (1)

	LNDYY	Trend and intercept	6.96 / 1.71	17.30 / 2.91	0.24 / 13.25	0.16 / 5.48	I (1)
Test	Değişken	Model	Test istatistiği		%5 cv	Sonuç	
DF-GLS	LNGDP	Trend and intercept	-1.91		-3.19	I (1)	
	LNİHRACAT	Trend and intercept	-1.66		-3.19	I (1)	
	LNDYY	Trend and intercept	-2.08		-3.19	I (1)	
Test	Değişken	Model	Test istatistiği		%5 cv	Sonuç	
ERS-POINT	LNGDP	Trend and intercept	13.49		5.72	I (1)	
	LNİHRACAT	Trend and intercept	35.96		5.72	I (1)	
	LNDYY	Trend and intercept	17.01		5.72	I (1)	
	D(LNGDP)	İntercept	2.46		2.97	I (0)	
	D(LNİHRACAT)	İntercept	0.003		2.97	I (0)	
	D(LNDYY)	İntercept	6.47		2.97	I (1)	

Tablo’da yer alan birim kök test sonuçları, LNGDP, LNDYY ve LNİHRACAT değişkenlerinin düzey değerlerinde durağan olmadığını ortaya koymaktadır. ADF, DF-GLS ve Phillips–Perron test istatistiklerinin mutlak değerlerinin kritik değerlerin altında kalması, serilerde birim kök bulunduğunu göstermektedir. KPSS testinde sıfır hipotezinin durağanlık olması nedeniyle elde edilen sonuçlar da serilerin seviyede durağan olmadığını teyit etmektedir. Benzer şekilde ERS-P ve Ng–Perron testleri de düzey değerlerde durağanlığı desteklememektedir.

Serilerin birinci farkları alındığında ise tüm test sonuçları durağanlığa işaret etmekte ve birim kök hipotezi reddedilmektedir. Bu durum, söz konusu değişkenlerin zaman içerisinde ortak bir trend izlediğini ve şokların etkisinin kalıcı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla tüm değişkenlerin birinci dereceden bütünlük [I(1)] olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Bu bulgu, çalışmanın izleyen aşamalarında eşbütünlük analizi ve VECM çerçevesinde uzun dönem ilişkilerin incelenmesini metodolojik olarak gerekli kılmaktadır.

Tablo 7. VAR Modeli Gecikme Derecesi Seçim Kriterleri

	AIC	SC
8	-2.345872	0.919502
7	-1.876638	0.996891
6	-1.280411	1.201274
5	-1.270407	0.819433
4	-1.382662	0.315333
3	-1.612272	-0.306122
2	-1.574717	-0.660412
1	-1.385688	-0.863229

Tablo 3’te yer alan gecikme derecesi seçim kriterleri sonuçlarına göre maksimum 8 gecikme ele alındığında optimal gecikme sayısı Schwarz bilgi kriterine göre 1 olarak belirlenmiştir.

Tablo 8. Johansen-Juselius Eşbütünleşme Analiz Sonuçları

İz(trace) İstatistiği				Maksimum Özdeğer İstatistiği			
Sıfır hipotez	Test istatistiği	Kritik değer (%5)	Olasılık	Sıfır hipotez	Test istatistiği	Kritik değer (%5)	Olasılık
$r = 0$	62.19709	35.19275	0.0000	$r = 0$	34.90748	22.29962	0.0005
$r \leq 1$	27.28962	20.26184	0.0045	$r = 1$	19.29934	15.89210	0.0140
$r \leq 2$	7.990274	9.164546	0.0831	$r = 2$	7.990274	9.164546	0.0834

$$LNGDP = 0.200490LNDYY + 0.464558LNİHRACAT$$

DYY ve İHRACAT büyüme pozitif yönde etkilemektedir. İhracatta bir değişim yokken büyümedeki %1 lik artış dyy i ortalama olarak yaklaşık 0.20 arttırmaktadır.

Tablo 9. Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Bağımlı Değişken	Hata Düzeltme Parametresi	
	Katsayı	t-istatistik
LNGDP	-0.449391	[-6.22941]
LNİHRACAT	0.018563	[0.22866]
LNDYY	-0.320873	[-1.01593]

NOT: %5 anlamlılık düzeyini ifade eder.

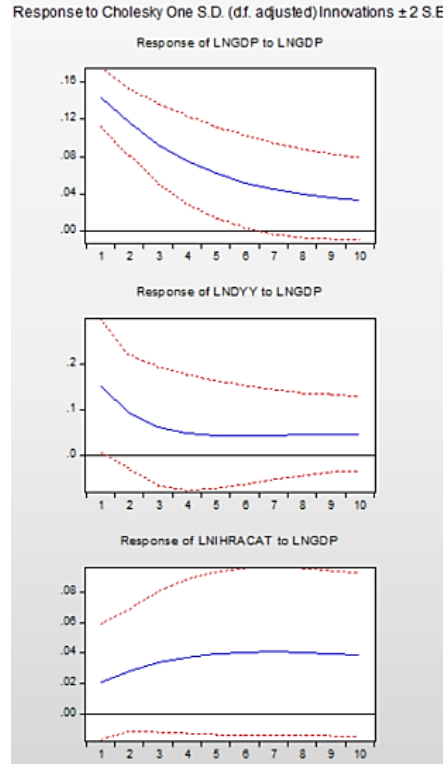
Vektör Hata Düzeltme Modeli sonuçları incelendiğinde, ekonomik büyüme (LNGDP) denkleminde ait hata düzeltme katsayısının -0,449 olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu görülmektedir ($t=-6,22$). Katsayının negatif ve anlamlı olması, kısa dönemde ortaya çıkan dengesizliklerin uzun dönem denge ilişkisine doğru düzeltildiğini göstermektedir. Buna göre sistemde meydana gelen sapmaların yaklaşık %44,9’u bir dönem içerisinde giderilmektedir.

Buna karşılık ihracat (LNİHRACAT) ve doğrudan yabancı yatırımlar (LNDYY) denklemlerine ait hata düzeltme katsayıları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, söz konusu değişkenlerin kısa dönemde uzun dönem dengesine uyum mekanizmasının güçlü olmadığını göstermektedir.

Tablo 10. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Nedenselliğin Yönü	F-.istatistiği	Olasılık	Karar
LNIHRACAT → LNGDP	8.643	0.005	var
LNGDP → LNIHRACAT	0.959	0.333	yok
LNDYY → LNGDP	8.980	0.004	var
LNGDP → LNDYY	1.561	0.218	yok
LNDYY → LNIHRACAT	0.031	0.859	yok
LNIHRACAT → LNDYY	5.208	0.027	var

Granger nedensellik testi sonuçlarına göre ihracattan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. LNIHRACAT → LNGDP yönündeki hipotezde sıfır hipotezi reddedilmiş ($p=0,005$), ihracatın ekonomik büyümenin Granger nedeni olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde doğrudan yabancı yatırımlardan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir ($p=0,004$). Ayrıca ihracattan doğrudan yabancı yatırımlara doğru da tek yönlü nedensellik bulunmaktadır ($p=0,027$). Buna karşılık ekonomik büyümeden ihracata, ekonomik büyümeden doğrudan yabancı yatırımlara ve doğrudan yabancı yatırımlardan ihracata doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır.

Şekil 2. Etki-Tepki analizi sonuçları

LNGDP’de meydana gelen bir standart sapmalılık şokun değişkenler üzerindeki dinamik etkileri gösterilmektedir. Bulgular, LNGDP’nin kendi şokuna kısa dönemde pozitif ve anlamlı tepki verdiğini, ancak bu etkinin zamanla azalarak sönümlendiğini ortaya koymaktadır. LNGDP şokunun LNDY üzerindeki etkisi başlangıçta pozitif olmakla birlikte, orta ve uzun dönemde zayıflamakta ve istatistiksel anlamlılığını yitirmektedir. Buna karşılık, LNIHRACAT’ın LNGDP şokuna verdiği tepki pozitif ve görece kalıcıdır. Bu sonuçlar, ekonomik büyümenin özellikle ihracat kanalı aracılığıyla ekonomiye yayıldığını göstermektedir.

Tablo 11. Varyans Ayırıştırması Sonuçları

Dönem	S.E.	LNGDP	LNDYY	LNIHRACAT
1	0.110529	100.0000	0.000000	0.000000
2	0.136569	90.71294	8.474327	0.812731
3	0.177880	64.58132	27.04504	8.373644
4	0.222351	44.56095	48.51845	6.920602
5	0.266620	33.28049	60.35364	6.365875
6	0.305912	26.77344	67.75032	5.476240
7	0.339893	23.01997	71.94516	5.034867
8	0.369476	20.58183	74.75484	4.663328
9	0.395991	18.94241	76.62183	4.435766
10	0.420335	17.73299	78.01888	4.248129
Dönem	S.E.	LNGDP	LNDYY	LNIHRACAT
1	0.444812	9.218403	90.78160	0.000000
2	0.665827	15.01802	83.43828	1.538168
3	0.789119	10.89655	87.85786	1.245587
4	0.885938	9.361500	88.69805	1.945798
5	0.959715	8.939688	89.40031	1.660286
6	1.016920	9.303155	89.16895	1.527895
7	1.067251	9.553086	89.02848	1.418437
8	1.114609	9.826118	88.80210	1.371782
9	1.160571	10.00814	88.67890	1.312962
10	1.205549	10.17007	88.55609	1.273836
Dönem	S.E.	LNGDP	LNDYY	LNIHRACAT
1	0.118965	0.617664	18.51810	80.86424
2	0.168296	4.710264	26.17396	69.11542
3	0.203628	8.272539	28.02422	63.70324
4	0.227094	9.140785	28.89003	61.97018
5	0.244160	9.414426	28.69100	61.89457
6	0.259653	9.624062	27.77752	62.59842
7	0.274319	9.790238	26.82260	63.38716
8	0.288183	9.911021	26.03994	64.04904
9	0.301499	9.99453	25.41618	64.58436
10	0.314397	10.07239	24.91770	65.00991

Varyans ayrıştırması analizi, her bir değişkendeki öngörü hata varyansının zaman içerisinde hangi oranlarda kendi şoklarından ve diğer değişkenlere ait şoklardan kaynaklandığını ortaya koymaktadır.

Analiz sonuçlarına göre, ekonomik büyümedeki (LNGDP) dalgalanmaların büyük ölçüde kendi şokları tarafından açıklandığı görülmektedir. İncelenen dönem boyunca LNGDP varyansının yaklaşık %65–70’lik kısmı kendi gecikmeli şoklarından kaynaklanırken, ihracat şoklarının büyüme üzerindeki açıklayıcı gücü zamanla artmakta ve dönem sonunda yaklaşık %25–30 seviyelerine ulaşmaktadır. Buna karşılık, doğrudan yabancı yatırımların (LNDYY) ekonomik büyüme varyansına katkısı oldukça sınırlı olup, yaklaşık %5 düzeyinde kalmaktadır. Bu durum, DYY’nin büyüme üzerindeki etkisinin daha çok dolaylı ve uzun vadeli kanallar aracılığıyla gerçekleştiğini göstermektedir. İhracat değişkenine (LNIHRACAT) ilişkin varyans ayrıştırması sonuçları incelendiğinde, ihracattaki dalgalanmaların büyük ölçüde kendi şokları tarafından belirlendiği görülmektedir. Bununla birlikte ekonomik büyümeden kaynaklanan şokların ihracat varyansına katkısının zaman içerisinde kademeli olarak arttığı, doğrudan yabancı yatırımların ise ihracat üzerindeki etkisinin oldukça sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. Bu bulgu, ihracatın sistem içerisinde nispeten daha dışsal bir değişken niteliği taşıdığını göstermektedir.

Doğrudan yabancı yatırımlara (LNDYY) ait varyans ayrıştırması sonuçları ise, bu değişkenin dalgalanmalarının yalnızca kendi şoklarıyla değil, aynı zamanda özellikle ihracat şoklarıyla da önemli ölçüde açıklandığını ortaya koymaktadır. Zaman ufku ilerledikçe ihracat şoklarının LNDYY varyansı içindeki payının belirgin biçimde arttığı görülmektedir. Buna karşın ekonomik büyümeden kaynaklanan şokların DYY üzerindeki etkisi oldukça sınırlı kalmaktadır. Bu durum, ihracat performansının yabancı yatırımcıların kararları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını ve ihracatın, DYY için önemli bir çekim unsuru olduğunu düşündürmektedir.

Genel olarak varyans ayrıştırması bulguları, ihracatın sistem içerisinde dışsal bir değişken olduğunu, doğrudan yabancı yatırımların ise ihracat performansına duyarlı bir yapı sergilediğini göstermektedir. Ekonomik büyüme üzerindeki dalgalanmaların ise büyük ölçüde iç dinamiklerden beslendiği, ancak zaman içerisinde ihracat kaynaklı etkilerin güçlendiği anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar, Granger nedensellik ve etki tepki analizlerinden elde edilen bulgularla tutarlı olup, Türkiye ekonomisinde ihracata dayalı ve dışa açık büyüme stratejilerinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ VE POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinde ihracat, doğrudan yabancı yatırımlar (DYY) ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri 1980–2024 dönemi kapsamında incelemiştir. Uygulanan birim kök testleri serilerin birinci dereceden bütünleşik olduğunu ortaya koymuş, ardından gerçekleştirilen eşbütünleşme analizi değişkenler arasında uzun dönemli bir denge ilişkisinin varlığını doğrulamıştır. Vektör Hata Düzeltme Modeli sonuçları, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerinde uzun dönemde pozitif ve anlamlı etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Hata düzeltme

katsayısının negatif ve anlamlı çıkması ise kısa dönemli sapmaların zaman içerisinde uzun dönem dengesine yakınsadığını ve ekonomik sistemin güçlü bir uyum mekanizmasına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Granger nedensellik analizleri, ihracat ve DYY’den ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu göstermiştir. Bunun beraberinde ekonomik büyümeden ihracat ve DYY’ye doğru anlamlı bir nedensellik ilişkisine rastlanmamıştır. Etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırması sonuçları da ihracat ile doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olduğunu, özellikle ihracatın sistem içerisinde daha dışsal ve yönlendirici bir değişken niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır.

Elde edilen bulgular, ihracata dayalı büyüme hipotezini desteklemekte ve Türkiye ekonomisinde dışa açık kalkınma stratejisinin önemini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, günümüz küresel rekabet koşullarında sürdürülebilir büyümenin yalnızca ihracat hacmindeki artışla değil, ihracatın niteliği ve teknolojik içeriğiyle de yakından ilişkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle politika yapıcıların önceliği, düşük katma değerli ve emek yoğun üretim yapısından yüksek teknolojiye dayalı, yenilikçi ve marka değeri yüksek ürünlerin üretimine geçişi hızlandırmak olmalıdır. Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi, inovasyon kapasitesinin artırılması ve firmaların küresel değer zincirlerine entegrasyonunun güçlendirilmesi bu dönüşüm açısından kritik öneme sahiptir.

Doğrudan yabancı yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisi dikkate alındığında, yatırım ortamını iyileştirmeye yönelik yapısal reformların sürdürülmesi gerekmektedir. Ancak DYY politikalarının temel amacı yalnızca yatırım miktarını artırmak olmamalı; teknoloji transferi sağlayan, yüksek katma değer üreten ve yerli üretim yapısıyla güçlü bağlantılar kurabilen yatırımların çekilmesi hedeflenmelidir. Bu kapsamda hukuki güvenliğin artırılması, bürokratik süreçlerin azaltılması, makroekonomik istikrarın güçlendirilmesi ve üretken sektörlerle yönelik teşvik mekanizmalarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca beşerî sermayenin güçlendirilmesi, nitelikli işgücünün artırılması ve dijital dönüşüm becerilerinin yaygınlaştırılması, yabancı yatırımların teknoloji ve verimlilik etkilerinin ekonomiye daha etkin şekilde yansımaya katkı sağlayacaktır.

Çalışmanın önemli bulgularından biri de ihracat ile doğrudan yabancı yatırımlar arasındaki tamamlayıcı ilişkinin varlığıdır. Güçlü ihracat performansı yabancı yatırımcılar açısından etkin bir yatırım ortamı oluştururken, DYY girişleri de teknoloji transferi ve üretim kapasitesi artışı yoluyla ihracatın yapısal dönüşümünü desteklemektedir. Bu nedenle dış ticaret ve yatırım politikalarının birbirinden bağımsız değil, bütünlük bir kalkınma stratejisi çerçevesinde tasarlanması gerekmektedir. İhracat odaklı sektörlerde yabancı yatırım teşviklerinin artırılması, yerli ve yabancı firmalar arasında iş birliklerinin desteklenmesi ve kümelenme politikalarının yaygınlaştırılması bu sistemi güçlendirecektir.

Son olarak, model sonuçlarının ortaya koyduğu uzun dönemli denge mekanizmasının sürdürülebilir şekilde işlemesi için makroekonomik istikrarın korunması büyük önem taşımaktadır. Düşük ve öngörülebilir enflasyon, mali disiplin, finansal istikrar ve

öngörülebilir döviz kuru politikaları yatırım ve üretim kararlarının sağlıklı şekilde alınabilmesi açısından temel koşullar arasında yer almaktadır. Bu unsurların desteklediği istikrarlı ekonomik ortam, ihracat ve doğrudan yabancı yatırımların büyüme üzerindeki olumlu etkilerini güçlendirecek ve Türkiye ekonomisinin uzun vadeli sürdürülebilir büyüme performansına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acaravcı, A., & Bostan, F. (2011). Makroekonomik değişkenlerin doğrudan yabancı yatırımlar üzerine etkileri: Türkiye ekonomisi için ampirik bir çalışma. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 56-68.
- Ağır, H., & Yıldırım, S. (2015). Türkiye ile BRICS ekonomilerinin makroekonomik performans karşılaştırması: Betimsel bir analiz. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(2), 39-66.
- Aktaş, C. (2009). Türkiye'nin ihracat ithalat ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik analizi. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 35-47.
- Alagöz, M., Erdoğan, S., & Topallı, N. (2008). Doğrudan yabancı sermaye yatırımları ve ekonomik büyüme: Türkiye deneyimi 1992-2007.
- Aslan, A., Altınoç, B., & Esmeray, M. (2019). Finansal gelişmenin doğrudan yabancı yatırımlar üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 15(3), 649-659.
- Blecker, R. A. (2011). *Open economy models of distribution and growth* (Vol. 2011, pp. 215-239). Cheltenham: Edward Elgar.
- Çetin, M., & Seker, F. (2013). Doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat ilişkisi: Gelişmekte olan ülkeler üzerine bir nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(1), 121-142.
- Çinko, L. (2009). Doğrudan yabancı sermaye hareketlerinin makroekonomik etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(1), 117-131.
- Çütü, İ., & Kan, E. (2018). Doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını etkileyen faktörler: Türkiye Örneği. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(3), 1-21.
- Değer, M. K., & Doğanay, M. A. (2017). Yükselen piyasa ekonomilerinde doğrudan yabancı yatırımlar ve ihracat ilişkisi: Panel veri eşbütünleşme analizleri (1996-2014). *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 127-145.
- Demir, Y. (2007). Yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye olan etkisinin Türkiye bağlamında test edilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 152-161.

- Erdoğan, S. (2006). Türkiye’nin İhracat Yapısındaki Değişme ve Büyüme İlişkisi: Koentegrasyon ve Nedensellik Testi Uygulaması. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2006(1), 30-39.
- Gövdere, B., & Can, M. (2016). Türkiye’de enerji tüketimi, dışa açıklık, finansal gelişme, sabit sermaye yatırımları ve dış ticaretin ekonomik büyümeye etkisi: Sınır testi yaklaşımı. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 209-228.
- Gül, E., & Kamacı, A. (2012). Dış ticaretin büyüme üzerine etkileri: Bir panel veri analizi. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 4(3), 81-91.
- Gülmez, A. (2015). Türkiye’de dış finansman kaynakları ekonomik büyüme ilişkisi: ARDL sınır testi yaklaşımı. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(2), 139-152.
- Güven, Y. (2008). Türkiye’de 1980 sonrası dönemde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sektörel analizi ve ekonomik kalkınmaya etkisi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(1), 75-97.
- Kahveci, Ş., & Terzi, H. (2017). Türkiye’de doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkilerin nedensellik analizleri ile testi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (49), 135-154.
- Keynes, J. M. (1936). *The General Theory of Employment, Interest and Money*.
- Korkmaz, S., & Aydın, A. (2015). Türkiye’de dış ticaret-ekonomik büyüme ilişkisi: Nedensellik analizi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(3), 47-76.
- Koyuncu, F. T. (2010). Türkiye’de Seçilmiş Makroekonomik Değişkenlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisinin Yapısal Var Analizi: 1990-2009 Dönemi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 55-62.
- Kösekahyaoglu, L., & Şentürk, C. (2006). İhracata dayalı büyüme hipotezinin testi: Türkiye ve yeni gelişen ekonomilerin üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (4), 23-45.
- Kurt, S., & Berber, M. (2008). Türkiye’de Dışa Açıklık ve Ekonomik Büyüme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 57-80.
- Muhsin, K. A. R., & Tatlısöz, F. (2008). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Sermaye Hareketlerini Belirleyen Faktörlerin Ekonometrik Analizi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2008(1), 436-458.
- Pata, U. K. (2017). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkileri: Toda-Yamamoto nedensellik analizi (1971-2014). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 31(1).

- Sezer, S. (2018). Dış ticaret ve doğrudan yabancı yatırımlar arası ilişki: BRICS ülkeleri ve Türkiye üzerine bir analiz.
- Smith, A. (1776). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de GSYİH ile ihracat arasındaki ilişki: Granger nedensellik testi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2), 315-330.
- Topallı, N. (2016). Doğrudan sermaye yatırımları, ticari dışa açıklık ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: Türkiye ve BRICS ülkeleri örneği. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17(1), 83-95.
- Uçan, O., & Koçak, E. (2014). Türkiye’de dış ticaret ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(2), 51.
- Utkulu, U. (2005). Türkiye’nin dış ticareti ve değişen mukayeseli üstünlükler. *Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları*, İzmir.
- Yapraklı, S. (2007). İhracat ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik: Türkiye üzerine ekonometrik bir analiz.
- Yenipazarlı, A., & Erdal, F. (2010). Dış ticaretin serbestleşmesi ve ekonomik büyüme. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 15-24.
- Yıldız, Ü. (2017). BRICS ülkeleri ve Türkiye’de yüksek teknoloji ihracatı ve ekonomik büyüme ilişkisinin panel veri analizi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (53), 26-34.
- Yılmaz, Ö., Kaya, V., & Akıncı, M. (2011). Türkiye’de Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Ekonomik Büyümeye Etkisi (1980-2008). *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 25(3-4), 13-30.
- Yılmazer, M. (2010). Doğrudan yabancı yatırımlar, dış ticaret ve ekonomik büyüme ilişkisi: Türkiye üzerine bir deneme. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 241-260.